

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA PELE (FAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

NOFEMERE 2010

MEPUTSO: 80

NAKO: 2 diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 10.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO tše THARO, e lego ya A, ya B le ya C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Thutapolelo le Tšhomišopolelo (40)

2. Badišiša ditaelo ka šedi.
3. Araba dipotšišo KA MOKA.
4. Karolo ye nngwe le ye nngwe e ngwalwe letlakaleng la yona.
5. Thalela mošomo wa gago ka morago ga karolo ye nngwe le ye nngwe.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Tshela mothladi ka morago ga karabo ye nngwe le ye nngwe.
8. Ngwala ka bothakga ka mongwalo wo o bonalago.
9. Ela hloko mopeleto le tlhamego ya mafoko.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO 1**

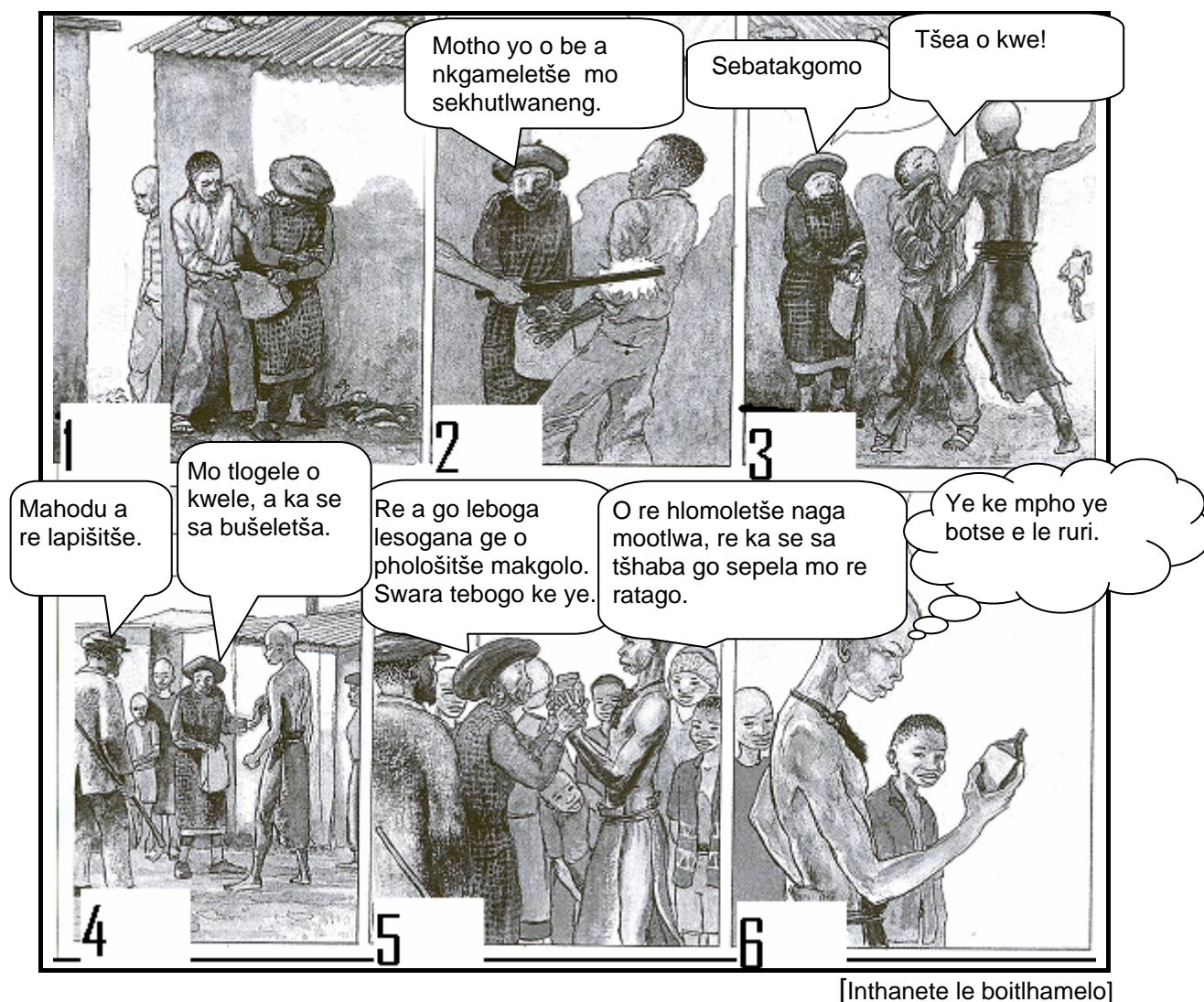
1.1 Badišiša temana ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

- 1 Batho ba bantši mo nageng ba bona boraditaxi bjalo ka batho ba go se loke ba go hloka tlhompho. Nnete ke gore boraditaxi ba no swana le batho ka moka, ka fao re swanetše go ba tlwaela le go ba amogela. Boradikoloi ba hloile boraditaxi ka ge ba re ba ba otlediša bošaedi mebileng. Ba ngongorega ka gore boraditaxi ba ema go gongwe le go gongwe ba nametša batho. Le mo tseleng ba no tsena le ge ba bona gore mootledi yo mongwe o etla.
- 2 Banamedi bona ba lla ka gore baotledi ga ba ba hlomphe ebile ba phela ba le lebelong, ka gona ba bea maphelo a bona kotsing. Se se dira gore ba ba bitše ka maina a go laetša lehloyo a go swana le *boMageza* ao a rago gore ke batho ba go se rate go hlapa. Ba bangwe batho ba a ba nyefola ba re ba tšhabile sekolo. Ba re tše ka moka ba dirišwa ke go hloka thuto ya motheo.
- 3 Mosima, wa go dula Kagiso, o ile a rogwa ke raditaxi. Ge a hlaloša o re o be a fela a ekwa batho ba lla ka boraditaxi fela yena ga se a ka a bona phošo go bona. Tšatši le lengwe o ile a welwa ke madimabe, a bethwa ke raditaxi a yo tsoga bookelong. Mosima o re "ge ke fihla renkeng ke hweditše taxi ya go ya mabenkeleng a kgauswi e eme ka namela. Ge re sa emetše gore e tloge, rataxi o ile a fihla a betha taxi ka letswele, a re laela go yo namela taxi ye nngwe yeo e bego e le kgauswi. Rataxi o ile a tšwela pele go re laela gore re se ke ra mo seleka ka dipotšišo. Ge re fologa, raditaxi o be a mphuraletše, kgabagareng yeo yo mongwe wa banamedi ka morago ga gagwe a re Nxa! Raditaxi a befelwa, ge a retologa, a lebana le nna, ntle le go botšiša, a ntshwara ka megolo. Banamedi ba ile ba mo goelela ba mo kgopela gore a ntese ka gore ga se nna ke rilego nxa!, a se rate go kwa selo. Ba rile ge ba mo kgoramolla go nna, a mpetha ka leswika mokokotlong. **Bohloko bjo ke bo kwelego, ga bo bapetšwe le selo.** Ka rwalelwa bookelong moo ke feditšego matšatši a mmalwa.
- 4 Le ge ke bile le maitemogelo a mabe ka batho ba, ke dumela gore ga se boraditaxi ka moka bao ba nago le maitshwaro a mohuta wo." Ge o ka sepela le mebila o tla hwetša batho ba tšweletša maikutlo a go fapana ka boraditaxi, ba bangwe ba a ba rata ka ge ba ba fihliša mošomong ka nako ebile ba ba fološa mo ba nyakago go phala boradipese bao ba emago fela boemapese. Ge batho re le gare re sola boraditaxi, re se le bale gore mošomong wo mongwe le wo mongwe go na le batho ba go loka le ba go se loke.

[E nolofaditšwe go tšwa kuranteng ya *Pretoria News*, Labohlano, 23 Aporele 2010]

- 1.1.1 Go ya ka temana ya mathomo, maloko a setšhaba a bona boraditaxi e le batho ba mohuta mang? Efa dintlha tše PEDI. (2)
- 1.1.2 Ke ntlha efe, go tšwa temaneng ya mathomo, ye e laetšago gore boradikoloi ba bona boraditaxi e le batho ba maitshwarompe ka moka ga bona? (1)
- 1.1.3 Go ya ka wena, ke eng se se ka dirwago go fediša maitshwarompe a boraditaxi? (2)
- 1.1.4 Efa maikutlo a gago ka boraditaxi ka kakaretšo. (2)
- 1.1.5 Bapetša boraditaxi le boradipese go ya ka tekatlhaloganyo ye. (2)
- 1.1.6 Mongwadi o šupa eng ka mantšu ao a kotofaditšwego? (2)
- 1.1.7 Na raditaxi o gatakile tokelo efe ya Mosima? (2)
- 1.1.8 Ge nkabe e le wena Mosima o be o tla dira eng raditaxi yoo? (2)

1.2 Bala poledišano ya ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

- 1.2.1 Ke bosenyi bofe bjo bo laeditšwego mo selaeteng sa 1? (1)
- 1.2.2 Go ya ka khathuni ye, bosenyi bjo bo direga kae? (2)
- 1.2.3 Ke eng se se dirwago go namolela motšwasehlabelelo wa bosenyi? (2)
- 1.2.4 Hlaloša polelommele ya mosenyi mo selaeteng sa 3. (2)
- 1.2.5 Ke eng se o naganago gore se hlotše bosenyi bjo? (2)
- 1.2.6 Mmolelwana wo: "sebatakgomo" o tšweletša maikutlo afe? (2)
- 1.2.7 Pudula ya polelo mo selaeteng sa 6 e fapana le tše dingwe ka eng? Hlaloša. (2)
- 1.2.8 Na ke tshwanelo gore batho ba otle bao ba ba senyeditšego? (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO 2**

Bala temana ya go latela gomme o ngwale mabokgoni a šupa ao moetapele a swanelwago ke go ba le wona. Ngwala dintlha tše šupa ka mantšu ao e ka bago a 60 go iša go a 70.

Baetapele ba bantši mebasepaleng ba palelwa ke boetapele. Ga ba dire tše setšhaba se lebeletšego gore ba di dire. Ka mehla batho ba lla ka kabo ya go fokola ya ditirelo. Kabo ya ditirelo e ka se kaonafale gonabjale ka gore baetapele ba bantši ga ba dire tše baetapele ba swanetšego go di dira mešomong. Sebakeng sa go eta pele o hwetša motho wa gona a sa tle ka meragelo ya maleba ya go eta pele. Se se dira gore batho ba feleletše ba šoma go ya le ka moo ba nyakago goba ba itirela boithatelo go se na molao mešomong. Boetapele bja go fokola bo dira gore go hlokege taolo ye botse ya batho le didirišwa. Go beakanya ke bothata bjo bongwe bjo bo hlolago kabo ya go fokola ya ditirelo. Go palelwa ke go beakanya goba go se beakanye ka nako, go hlola tlhakatlhakano mešomong. Ka gona, go bohlokwa gore baetapele ba iphe nako ya go dira dipeakanyo. Ge dipeakanyo tša lebaka le letelele, tša magareng le tše di kopana di dirilwe gabotse bašomedi ba šoma ba tseba fao ba lebilego. Tlhokego ya dipeakanyo e dira gore ba palelwe ke go sepediša le ditšhelete ka tshwanelo, ke moka go tšwelele ditaba tša go timelela ga ditšhelete. Ge ditšhelete di timetše go šoma go ba boima, le bao ba bego ba ikemišeditše go šoma ba nyefa moko, ka fao go rulaganya mošomo le go hlohleletša batho go šoma go ba boima. Ke ka fao re bonago moetapele a palelwa ke go kgotsofatša setšhaba le bengmošomo e lego wona mmušo.

[Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO 3**

Lebeledišiša papatšo ye gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

[Nova development le boitlhamelo]

- 3.1 Na ke eng seo se bapatšwago? (2)
- 3.2 Ke ka lebaka la eng mantšu a: "outsu ya senatla" a ngwadilwe ka fonte ye kgolo? (2)
- 3.3 Papatšo ye e lebišitšwe bomang? (2)
- 3.4 Efa khuetšo ye e tlišwago ke seswantšho sa monna wa senatla mo papatšong. (2)
- 3.5 Ke mantšu afe ao a tšweletšago polelo ya go jabetša. (2)
- [10]**

POTŠIŠO 4

- 4.1 Itswalanye le seswantšho se sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

(Nova development)

- 4.1.1 Feleletša mafoko a ka go ngwala diboego tše di nepagetšego tša madiri.
- (a) Mo seswantšhong sa A babapadi ba (baka) kgwele ya maoto. (1)
- (b) Mo seswantšhong sa B sebakadi se (fošana) kgwele. (1)
- 4.1.2 Sekafoko se se kotofaditšwego ke leamanyi, dumela goba o ganetše ka lebaka la go kwagala.
- Mošemane o swere **kgwele ya maoto**. (2)
- 4.1.3 Na lefoko le "sebakadi se raloka gabotse" le tšweletša lehlathi la mohuta ofe? (1)

- 4.2 Bala poledišano ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go e latela.

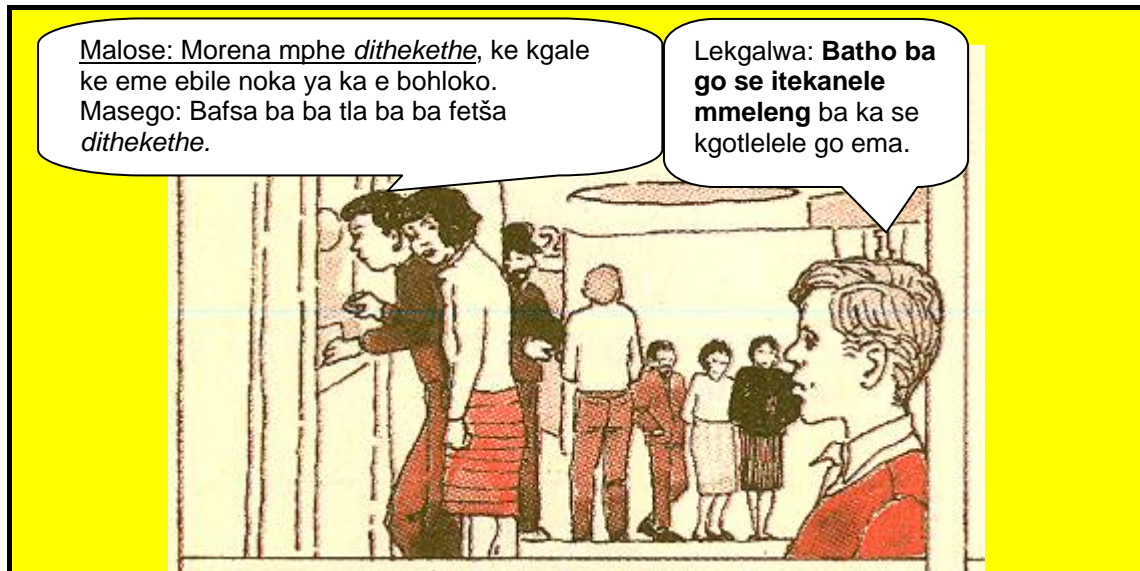
[Nova development le boitlhamelo]

- 4.2.1 Ngwala lefoko le ka lebaka la bjale.
Ke tla dira bjalo. (1)
- 4.2.2 Efa mošomo wa "tla" go ya le ka mo e dirišitšwego lefokong le le thaletšwego. (2)
- 4.2.3 Tsopola mohlala wa lelahlelwa go tšwa mantšung a ka godimo o be o laetše gore ke lelahlelwa la mohuta ofe. (2)
- 4.2.4 Ngwala lentšu le "ditaelo" ka botee. (1)
- 4.2.5 Tsopola lebopi la kganetšo go tšwa mantšung a ka godimo o be o le šomiše lefokong la go kwagala. (2)
- 4.2.6 Diriša lentšu le: "mafahla" mafokong a MABEDI go laetša gore le na le ditlhalošo tše pedi tša go fapana. (2)

[15]

POTŠIŠO 5

Lebelela seswantšho se, o bale le mantšu a sona gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

(Inthanete le boitlhamelo)

- 5.1 Ngwala khutsofatšo ya lentšu le "Morena". (1)
- 5.2 Ngwala lefoko le "mphe dithekethe" ka modirišokgopelo. (1)
- 5.3 Ntšha lekopanyi le le tšwelelago mafokong a ka godimo o be o hlame lefoko ka lona. (2)
- 5.4 Leadingwa le le tšwelelago mantšung a ka godimo le thakga polelo goba le a e senya? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 5.5 Tsopola mohlala wa lentiri go tšwa mantšung a ka godimo. (1)
- 5.6 Ngwala lentšu le tee sebakeng sa lefoko le le kotofaditšwego. (1)
- 5.7 Ngwala lefoko le le thaletšwego ka polelotharedi. (2)
- 5.8 Ngwala mantšu a go bolelwa ke Masego ka tirwa. (2)
- 5.9 Laetša sediri mantšung a go bolelwa ke Masego. (1)
- 5.10 Tsopola mohlala wa lešupi go tšwa mantšung a ka godimo, o be o laetše gore ke la kgato ya bokae. (2)

[15]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 40
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 80